فرهاد نظری

بررسی کتاب آثار هرات[1]

کتاب

«لو جُمِعَت ترابُ الاصفهان و ماءُ الخوارزم و هواءُ الهراتِ لَم یَمُت فیها احدا»

کتاب *آثار هرات*، نوشتهٔ خلیل‌الله خلیلی افغان، در جُدی سال ۱۳۰۹ ش در مطبعهٔ فخریهٔ سلجوقی هرات (جنب چهارباغ)، به تعداد پانصد نسخهٔ چاپ سنگی، به زبان فارسی و خط نستعلیق، در هرات منتشر شده است. این کتاب بر حسب ارادهٔ عبدالرحیم‌خان نایب سالار عسکری و وکیل نایب‌الحکومگی هرات و به نام محمدنادرشاه غازی در «سه مجلد ترتیب و جمع» شده است:

جلد اوّل: حالات تاریخی و جغرافیایی هرات

جلد دوم: حالات شعرای متقدمین هرات

جلد سوم: حالات شعرای معاصرین هرات

جلد نخست، که منظور ماست، در چهار قسمت و در ۱۹۵ صفحه تألیف شده و با مقدمه‌ای در باب مزیت علم تاریخ بر دیگر علوم و آگاهی از «اخبار و آثار گذشتگان در جامعه برای تربیهٔ روحیات ملی» آغاز و با تشکر و خاتمه به انجام رسیده است. مؤلف در تدوین این کتاب به آراء مورخان و محققان، احادیث، امثال و حِکم استناد کرده و نهایتاً نظرها و احساسات خود را بروز داده است؛ مثلاً قسمت اوّل با جملهٔ «شهر هرات از یاد فراموش نشود» آغاز و در انتها، بعد از ذکر روایات مشهور در باب بنای شهر هرات، به این جملات ختم می‌شود:

> فی‌الواقع، مناظر دلکش طبیعی، کوههای پست و بلند، دره‌های وسیع و تنگ، گلهای قشنگ زیبا، مرغکان خوش‌آهنگ مختلف، فضای گشاده و نورانی، خاصه هنگام شام هرات، که هرکدام جداجدا مؤید روحیات ادبی و قرایح نازک شعری گردیده، معلم فکر و آموزگار خیال می‌گردند.

قسمت اوّل مشتمل است بر «بنای شهر و آثار ترقیات گذشته که بعضی باقی‌مانده و برخی خراب شده». در این قسمت، تاریخ بنای شهر بر پایهٔ آراء مورخان و جغرافی‌نویسانی از قبیل یاقوت، صاحب *معجم البلدان*؛ میرخاوندشاه (میرخواند)، صاحب *روضة‌الصفا*؛ قزوینی استرآبادی، صاحب *بحیره*؛ علامه تفتازانی، صاحب *مطوّل*؛ و سیف‌الدین هراتی، صاحب *تاریخ هرات*؛ و دیگر روایات تاریخی ذکر شده است. قسمت اوّل با این شکواییه خاتمه می‌یابد:

سه سال قبل، وقتی که مأمورین دورهٔ امانی اساس شهر نو را می‌گذاشتند، قبل از آن که شهر جدید را آباد کنند، به اصطلاح جامعه «پیش از مرگ کفن پاره کرده»، خانهٔ چندین‌سالهٔ ما را خراب، و آن مؤسسات قویمه را که به عرق‌ریزیهای دنیا به عمل آمده بود با خاک گم‌نامی یکسان کردند.

قسمت دوم به تشریح جغرافیای شهر و احصای آثار و بناها و مکانهای تاریخی هرات اختصاص دارد. در این بخش، مختصات جغرافیایی و شکل شهر و شمار محلات ذکر شده و تعداد بناها، اعم از حمامها و مساجد و خانه‌ها و غیره، تفکیک در هر محله بیان شده است. پس از آن، آثار مهم شهر، چون مسجد جامع شریف، به علاوه ترمیمات بنا، هیئت و خدام و کتابخانهٔ آن، دخمهٔ سلطان غیاث‌الدین غوری، قلعهٔ ارگ، چهارباغ، مصلا و مدرسهٔ میرزا سلطان‌حسین، و گازرگاه شریف معرفی شده است. در توصیف آثار مذکور، به مواردی چون موقعیت، وجه تسمیه، وضع ساختمانی، فهرست موجودات و نذورات و تحف پرداخته شده است.

قسمت سوم «واقعات مشهور اعتذار» نام گرفته و در آن «محیط هرات را به حیث یک موجود متحسّس روزگار از دست داده فرض کرده» و «اسباب مرض و زوال نشاط جوانی او» گفته آمده است. وقایعی که هرات را دستخوش تغییراتی ساخته به ترتیب وقوع ذکر شده است. «فتنهٔ ایغریان در سنهٔ ۱۵۰ هجری» نخستین واقعهٔ یادشده در اینجاست و مؤلف به وقایع مهم دیگر، از قبیل واقعهٔ گازرگاه، واقعهٔ قحط و غلا، واقعهٔ چنگیز، واقعهٔ تیمور و طاعون، و محاربات شاه اسماعیل و نادرشاه و محمدشاه و مانند آن مفصلاً رسیده است.

قسمت چهارم «حالات عمومی بُلوکات» است. این قسمت با تعریف «بُلوک» آغاز و با تقسیمات و محلات و ناحیتهای هرات ادامه یافته است. بلوکات هرات نیز، چون آثار و بناها، توصیف و در ذکر مشخصات آنها به مواردی مانند موقعیت (طول و عرض جغرافیایی)، ویژگی محیطی، سیر تحول تاریخی، آثار و بناهای قدیمی یاد شده است. بلوکات و ولایاتی که در اینجا معرفی شده عبارت است: غوریان و معدن نفت، کرخ، قلعهٔ نو، مرغاب، اوبه و شافلان، چقحیران و جوند، شهرک وفراه‌رود، قادس، غور، تولک و فرسی، اسفزار، و کشک.

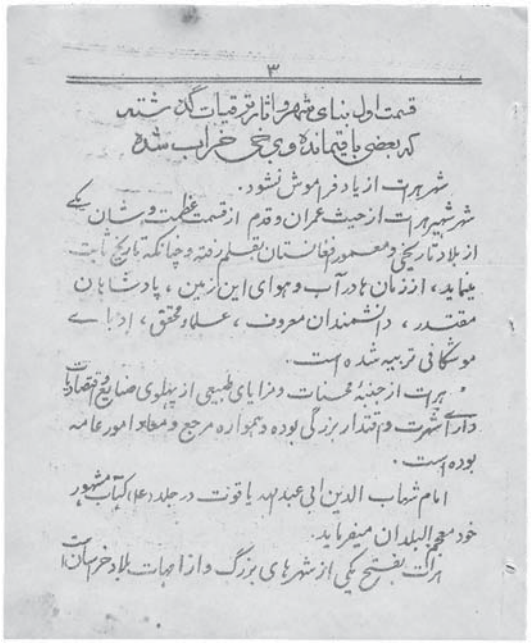

۳

قسمت اول بنای شهر و آثار ترقیات گذشته
که بعضی باقیمانده و بعضی خراب شده

شهر هرات از یاد فراموش نشود.
شهر شهیر هرات از حیث عمران و قدم از قسمت عظمت و شان یکی
از بلاد تاریخی و معمور افغانستان بقلم رفته و چنانکه تاریخ ثابت
مینماید، از زمان ها در آب و هوای این زمین، پادشاهان
مقتدر، دانشمندان معروف، علما و محقق، ادبای
موشکافی تربیه شده است.
هرات از جنبهٔ محسنات و مزایای طبیعی از پهلوی صنایع و اقتصادات
دارای شهرت و اقتدار بزرگی بوده و همواره مرجع و معاد امور عامه
بوده است.
امام شهاب الدین ابی عبدالله یاقوت در جلد (۴) کتاب مشهور
خود معجم البلدان مینویسد.
هرات بفتح یکی از شهرهای بزرگ و از امهات بلاد خراسان است

ت۱. تصویر صفحه ۳ جلد اول کتاب *آثار هرات*

مؤلف «به شرف اختتام این دوره»، بخش مربوط به هراتِ *تذکرهٔ جغرافیای تاریخی ایران*[۲] از شرق‌شناس روسی واسیلی ولادیمیروویچ بارتولد[۱] (۱۸۶۹ـ۱۹۳۰م)، را پس از معرفی نویسنده و اثر مذکور، عیناً نقل کرده است. جلد نخست آثار هرات با «تشکر و خاتمه» پایان یافته است.□

(1) Vasily Vladimirovich Bartold

پی‌نوشتها:

۱. برای دیدن کتاب *آثار هرات* به این نشانی مراجعه کنید:
http://afghanistandl.nyu.edu/index.html

2. Bartold, *Istoriko-geograficheskii Obzor Irana*, St. Petersburg: Tip. v. Kirshbauma, 1903.

تصحیح:

خواننده گرامی، در *گلستان هنر*، ش ۹، ص ۱۹، ستون ۱، س ۲۸، «مدینهٔ نُحاس» به‌خطا «مدینهٔ سُخاس» نوشته شده است. لطفاً اصلاح کنید.

نمایهٔ مقاله‌های سال اول تا سوم

آبادان: شهرسازی و معماری تحت مدیریت شرکت نفت ایران و انگلیس ۶: ۹۵
آداب صَناعات: آداب‌نامه‌های مشق در مقام منابع تاریخ هنر ایران ۱۰: ۵
استاد حاج علی‌اصغر بنائی معمار ۳: ۱۱۱
اصفهان صفوی و معضل طبقه‌بندی در تاریخ هنر ۵: ۵
الگ گرابار و نیم‌قرن تحقیق در هنر اسلامی ۴: ۲۴
بازاندیشی در شیوهٔ فهم تاریخ معماری ۶: ۷۶
بازخوانی مهندسی پل خواجو ۶: ۸۱
بازرگان اصفهانی در هند گورکانی، احوال و آثار معماری علی‌اکبر اصفهانی در هند ۵: ۱۷۰
باغهای دورهٔ صفویه: گونه‌ها و الگوها ۵: ۷۲
بحران تاریخ هنر ۷: ۳۷
بررسی کتاب: انگیزهٔ آفرینندگی در سیر تاریخی هنرها ۱: ۱۲۸
بررسی کتاب: تاریخ نظریه‌های معماری از ویتروویوس تا امروز ۲: ۱۴۸
بررسی کتاب: در جستجوی بهشت، هنرهای ایران در دورهٔ صفویان ۱: ۱۲۱
بررسی موضوع پیوند شعر و موسیقی در کتاب موسیقی کبیر ۱: ۱۱۸
بررسی تحول سیمای جنوبی ایوان تخت مرمر بر مبنای عکسهای آلبوم‌خانهٔ کاخ گلستان ۹: ۶۲
بررسی روش پوپ در تاریخ‌نویسی معماری ایران ۷: ۵۵
بررسی کتاب: آثار هرات ۱۰: ۱۱۰
بینش شاه عباس: شهرسازی سلطنتی اصفهان ۵: ۶۰
پارچهٔ زندنیجی ۳: ۷۱
تاریخ معماری چیست؟ ۲: ۲۴
تاریخ هنر و وضع کنونی آن در ایران از منظر اهل نظر ۱: ۸
تأملی در مبانی عرفانی صفا و شأن در رسالهٔ آداب المشق ۵: ۱۳۹
تشکیلات کتابخانه و نقاش‌خانه در مکتب اصفهان ۲: ۴۴
تصویر بهشت در هنر اسلامی، نقدی بر رویکرد غیرتاریخی به هنر اسلامی ۴: ۵۱
تصویری از هنر در افغانستان امروز، نقد و نظری بر کتاب رنگ و رنج ۴: ۱۰۲
جادهٔ ابریشم یا جادهٔ کاغذ؟ ۱۰: ۴۶
جستجویی در بازیافتن منابع تاریخ نمایش در ایران ۸: ۷
جستجویی در نام و احوال چند حکاک شیرازی در دورهٔ قاجار ۹: ۱۱۱
جلوهٔ شکل انسان در نقاشی دورهٔ قاجار ۹: ۸۲
چگونگی ارتباط تیمور با هنر و هنرمندان ۳: ۳۱
چهار منبع دربارهٔ ساخته‌های شاه عباس در اصفهان ۶: ۴۶
چهارباغ در سفرنامه‌ها ۵: ۳۹
چیستی تاریخ معماری و جایگاه آن در فهم و ایجاد آثار معماری ۶: ۲۰
خوشنویسی اوستایی: نگاهی به پاره‌ای از دست‌نوشته‌های اوستا بر اساس سنت کتابت و خوشنویسی آنها ۳: ۴۱
خوشنویسی در اوایل دورهٔ صفویه ۱۰: ۲۴
خیابان چهارباغ اصفهان، مفهومی نو از فضای شهری ۵: ۴۸
در شیوه و مکتب نگاره‌های خاوران‌نامه ۲: ۵۸
دستگاه راست‌وپنج‌گاه، گفتگو با احمد ابراهیمی و حاتم عسکری ۶: ۱۰۸
دشواریهای مطالعات تاریخی معماری ایران و پدیدهٔ سیدباقر شیرازی ۸: ۵
دشواریهای نگارش تاریخ هنر ایران ۳: ۷
دو نهاد دینی: یك زبان، دو بیان ۲: ۳۷
دوره‌بندی در تاریخ ۱: ۶۰
دیدگاه: مروری بر برخی تحولات موسیقی ایرانی بر اثر انقلاب مشروطیت ۳: ۱۲۵
دیدگاه: آیین اجازه در میان خوشنویسان ترکیه ۴: ۹۷
دیباچه‌های مرقعات: نخستین تاریخ‌نامه‌های هنر ایران ۷: ۱۰۷
ربعهٔ قراختایی ۸: ۸۷
رسالهٔ موسیقی امیرخان گرجی ۵: ۱۵۲
روابط فرهنگی صفویان و عثمانیان در نسخه‌های کاخ توپ‌قاپی ۵: ۱۹۱
ساختار شهر بخارا در سدهٔ چهارم به روایت متون عربی و پارسی ۷: ۹۱
سفال کلورَز، نگاهی نو به آثار یافت‌شده در محوطهٔ باستانی کلورز بر اساس نمونه‌های موزهٔ ملی ایران ۴: ۹۱
سفال گِلابه‌ای: بررسی کاربرد گِلابه یا پوشش گلی در تاریخ سفالگری ایران ۳: ۵۴
سیر تحول هنری نقش‌برجسته‌های صخره‌ای ایران ۱۰: ۸۷
شاه عباس دوم، فتح قندهار، چهل‌ستون و دیوارنگاره‌های آن ۵: ۱۰۲
شرحی دیگر بر مرقع گلشن ۴: ۶۷
شیوهٔ اجرای تزیینات کشته‌بری در کاخ عالی‌قاپو ۵: ۱۲۳
ظهور و رشد باستان‌شناسی دوران اسلامی ۴: ۳۵
عرصه‌ها و نهادهای شهری در تهران عصر مشروطه ۹: ۵۲
علی‌شیر نوایی در مقام حامی هنر ۷: ۹۹
فرمان واگذاری اراضی دارالخلافهٔ ناصری ۹: ۹۴

فرهنگ چاپ در اواخر عصر قاجار: کاریکاتورهای کشکول ۱۰: ۵۲
قاجاریه و نخستین گامهای سینمای ایران ۸: ۴۶
ققنوس‌وار در آتش، تفحصی در باب مثنوی سوز و گداز و دیوارنگاره‌ای در چهل‌ستون ۵: ۱۱۸
قالیها و بافته‌های اوایل دورهٔ صفویه (۱) ۲: ۷۰
قالیها و بافته‌های اوایل دورهٔ صفویه (۲) ۳: ۸۰
قطعه خطی از گوهرشاد، دختر میرعماد ۱۰: ۴۲
کتاب‌آرایی ظفرنامه‌ها در مکتب شیراز ۱۰: ۷۳
کتابت‌خانه و صورت‌خانه در مکتب هرات ۱۰: ۱۸
کتیبه‌نگاری الوان: معرفی کتیبهٔ امامزاده زید بازار تهران ۳: ۵۰
لهجهٔ نستعلیق، نظریهٔ تأثیر لهجه‌ها در شیوه‌های خوشنویسی ۲: ۱۱۶
مبانی نظری نمایش از دید حسین واعظ کاشفی ۵: ۱۷
مجلس شبیه قتل ناصرالدین‌شاه ۸: ۲۲
مرور کتاب: آسیای مرکزی در سدهٔ شانزدهم ۵: ۲۱۰
مرور کتاب: فرهنگ و امپریالیسم ۹: ۱۲۳
مرور کتاب: کشف تاریخهای پنهان، هویت مکان و زمان در شهر ۴: ۱۰۷
مرور کتاب: هنر و تاریخ‌نامه‌هایش، اهمیت «معیار» در تاریخ‌نویسی هنر ۶: ۱۲۳
مروری بر سیر تحول خط تعلیق و علل رکود آن در اصفهان ۵: ۱۴۶
مروری بر انواع مسافرخانه در تاریخ معماری ایران ۷: ۸۰
مزاج دهر نظریهٔ «حیات زمانه» در دوره‌بندی تاریخ معماری ایران ۷: ۵
مسائلی در تاریخ معماری اسلامی ۷: ۴۴
مسجد جامع سمرقند از نگاه کمال‌الدین بهزاد ۱: ۸۱
مسجد جامع هرات ۸: ۹۹
مسجد کبود ایروان ۹: ۱۱۷
معرفی کتاب: تاریخ هنر و نهادهای آن ۲: ۱۵۱
معرفی کتاب: داستانهای هنر ۲: ۱۵۳
معرفی کتاب شبیه و آینه: مجموعه عکسهای تعزیهٔ ایران در دورهٔ قاجار ۹: ۱۲۷
معماری دورهٔ پهلوی به روایت اسناد: ۱) آرامگاه فردوسی ۳: ۹۹
معماری در دربار سلطان صاحب‌قران ۹: ۲۶
معمای لاینحل استاد محمد سیاه‌قلم ۱: ۹۳
مقدمه بر بحران تاریخ هنر ۷: ۳۳
مقدمه‌ای بر سبک‌شناسی قالی دورهٔ صفویه ۵: ۱۶۰
مقولهٔ زیبایی‌شناسی ظرافت و برخی از صور آن در هنر دورهٔ صفویه ۵: ۱۰
مکتب خیالی‌نگاری ۲: ۵۱
موسیقی در مقدمهٔ ابن‌خلدون ۴: ۱۴
مهر و سجلّ احمد نیریزی ۴۰: ۱۰
ناصرالدین‌شاه عکاس ۸: ۵۲
ناصرالدین‌شاه موسیقی‌دان ۸: ۶۹
ناصرالدین‌شاه و خوشنویسی ۸: ۷۵
نسبت نظریهٔ معماری با تاریخ ۱: ۶۹
نسخهٔ مصور دیوان سلطان احمد جلایر و هفت وادی منطق الطیر ۱۰: ۶۴
نسخهٔ مصور مونس الاحرار ۶: ۱۱۵
نشانهای مصور و تقدیس قدرت در عصر قاجار ۸: ۶۱
نظام‌الدین سلطان‌محمد تبریزی ۱: ۱۰۱
نظریهٔ نشانه‌شناسی پیرس برای تاریخ هنر چه سخنی دارد؟ ۳: ۱۸
نقاشان اروپایی در ایران در دورهٔ قاجار ۹: ۸۹
نقاشان اروپایی در ایران در دورهٔ قاجار (به زبان انگلیسی) ۸: ۷
نقاشان دورهٔ قاجار ۹: ۷۴
نقاشی لاکی در عهد قاجار ۹: ۱۰۱
نقد ترجمه: معماری مدرن از ۱۹۰۰ ۳: ۱۱۶
نقد تلقی مورخان از معماری اسلامی ۱: ۷۴
نقدی بر دیدگاههای مورّخان هنر و معماری اسلامی ۷: ۱۳
نقش مرغ در نسخهٔ عجایب المخلوقات ۴: ۷۸
نقش میرزا محمدتقی (ساروتقی) در معماری دورهٔ صفویه ۵: ۹۲
نگاه ایرانی، عکس ایرانی: بررسی «زمینه» در عکسهای دورهٔ قاجار ۹: ۶۸
نگاهی به تاریخ اصفهان ۵: ۲۷
نگاهی به موسیقی دورهٔ صفویه (۹۰۵ ـ ۱۱۳۵ق) ۲: ۱۴۱
نگاهی به نسخه‌ها و طبعهای رسالهٔ گلستان هنر ۵: ۱۳۱
نگاهی دیگر به پل خواجو بر اساس یافته‌های باستان‌شناسی ۱: ۱۱۳
نگاهی به آموزش تاریخ معماری در جهان (۱) ۶: ۲۸
نگاهی به آموزش تاریخ معماری در جهان (۲) ۷: ۶۵
نماد و نشانه در تفسیر معماری اسلامی ۹: ۱۳
نوارهای تزیینی منسوج ایرانی ۲: ۱۰۶
هنرمندان ایرانی در هند گورکانی، آثار و دگرگونیها ۲: ۱۲۶
هویت ایرانی و مرزهای ایران فرهنگی ۱: ۳۶
واژه‌شناسی تاریخ هنر (۱) ۱: ۵۵
واژه‌شناسی تاریخ هنر، (۲) تاریخ (گفتار اول و دوم) ۲: ۷
واژه‌شناسی تاریخ هنر (۳)، تاریخ (گفتار سوم) ۴: ۵
واژه‌شناسی تاریخ هنر (۴)، هنر (بخش نخست) ۶: ۵
واژه‌شناسی تاریخ هنر (۵)، هنر (بخش دوم) ۹: ۵
وب در خدمت مورخان ۸: ۱۰۸
یادداشتی دربارهٔ مقالهٔ «ققنوس‌وار در آتش» ۸: ۱۰۹
یک کتاب در یک مقاله: کتیبه‌های یادمانی سده‌های نخست اسلامی در ایران و ماوراءالنهر ۱۰: ۱۰۵

نمایه پدیدآورندگان مقاله‌های سال اول تا سوم

آذرمهر، گیتی ۴: ۶۷
آژند، یعقوب ۱: ۱۰۱؛ ۲: ۴۴؛ ۵: ۱۷، ۱۰۲، ۱۱۸؛ ۹: ۷۴؛ ۱۰: ۱۸
آغداشلو، آیدین ۱: ۹
آقاجانی، عباس ۲: ۱۲۶؛ ۴: ۷۸؛ ۷: ۱۰۷
آلن، تری ۴: ۵۱
ابراهیمی ناغانی، حسین ۹: ۸۲
احمدیان، مهرداد ۷: ۳۳
الاسد، محمد ۴: ۲۴
اسفندیاری، آپه‌نا ۲: ۱۵۱؛ ۶: ۱۲۳
اسماعیلی، علیرضا ۳: ۹۹؛ ۵: ۳۹
اشراقی، اردشیر ۵: ۱۹۱؛ ۸: ۹۹؛ ۹: ۱۰۱
اصلانی، حسام ۵: ۱۲۳
الکینز، جمیز ۳: ۱۸
امیرشاه‌کرمی، سیدعبدالعظیم ۶: ۸۱
امینی، شهلا ۲: ۱۰۶
انجم‌شعاع، امینه ۴: ۵۱
اهری، زهرا ۲: ۳۷؛ ۵: ۴۸
ایمانی، نادیه ۱: ۷۴
ایدن، براد ۸: ۱۰۸
بابایی، سوسن ۵: ۹۲، ۱۰۲
بانك، افرا ۴: ۱۰۷؛ ۵: ۲۷؛ ۷: ۳۷
براهیمی، منصور ۱: ۱۳
برجس، پاتریشیا ۴: ۱۰۷
برومند، بهرام ۳: ۴۱
برینیولی، ژان ۵: ۶۰
بلاغی، شیوا ۱۰: ۵۲
بلخاری، حسن ۱: ۲۰
بلوم، جاناتان ۱۰: ۴۶
بناءپور، هاشم ۲: ۱۵۳؛ ۸: ۱۰۹
پوروش، بیتا ۱: ۶۰؛ ۱: ۱۲۱؛ ۲: ۷۰؛ ۳: ۸۰
پیرنیاکان، داریوش ۳: ۱۲۵
تامپسون، جان ۲: ۷۰؛ ۳: ۸۰
تجویدی، اکبر ۳: ۷
تقوا، گل‌بهشت ۴: ۹۱
تمدن، ملیحه ۳: ۵۴
تنیندی، زرین ۵: ۱۹۱
جانسون، پُل ـ آلن ۱: ۶۹
جان‌نثاری، رضا ۳: ۱۱۱
جاوری، محسن ۱: ۱۱۳؛ ۵: ۷۲؛ ۱۰: ۱۰۵
چاغمن، فیلیز ۵: ۱۹۱
حجت، مهدی ۱: ۲۳
حسینی، مهدی ۱: ۲۶؛ ۱: ۹۳؛ ۶: ۱۱۵؛ ۱۰: ۶۴
خاکی، محمدرضا ۸: ۲۲
خالقی‌مطلق، جلال ۱: ۳۶
خانلری، مجید ۵: ۱۶۰
خضرائی، بابك ۱: ۱۱۸؛ ۵: ۱۵۲؛ ۶: ۱۰۸؛ ۸: ۶۹
خضرائی، سیدعمادالدین ۷: ۹۱
خوئی، حمیدرضا ۱: ۶۹؛ ۲: ۲۴؛ ۶: ۲۰
درعلی، فاطمه: ۱۰: ۴۶
ذکرگو، امیرحسین ۲: ۱۱۶
رابینسون، بی. ۹: ۱۰۱
راکسبرو، دیوید جی. ۷: ۱۰۷
رجبی، محمدعلی ۲: ۵۱
رحیم‌زاده، محمدرضا ۱: ۵۵؛ ۲: ۷؛ ۴: ۵؛ ۶: ۵؛ ۹: ۵
رضایی‌نیا، عباس ۱۰: ۸۷
رضی‌زاده، رضیه ۲: ۵۸
روح‌اللهی، رمضانعلی ۴: ۲۴
روح‌فر، زهره ۳: ۷۱
رونیش، راوئن ۲: ۲۴
زارع خلیلی، عباس ۹: ۶۸
سجودی، فرزان ۳: ۱۸
سرپولکی، حسین ۳: ۵۴
سروش، مهرنوش ۶: ۷۶؛ ۸: ۱۰۸
سعید، ادوارد ۹: ۱۲۳
سوچك، پریسیلا ۲: ۱۲۶؛ ۱۰: ۲۴
شاه محمدپور، علیرضا ۷: ۴۴
شمعی، ندا ۱۰: ۴۲
شهیدی، نازنین ۱: ۸؛ ۵: ۱۷۰
شوارتس، ادوارد ۴: ۷۸
شیخ‌الحکمایی، عمادالدین ۱۰: ۴۰
صحراگرد، مهدی ۵: ۱۴۶؛ ۸: ۷۵
صراف، محمد ۵: ۹۲
طبایی، داود ۵: ۶۰؛ ۱۰: ۵۲
طهماسبی، احسان ۷: ۵۵
طهوری، نیّر ۷: ۱۳؛ ۹: ۱۳
عالمی، مهوش ۵: ۷۲
علائی، علی ۶: ۲۸؛ ۷: ۶۵
غریب‌پور، افرا ۳: ۱۱۶
فردانش، فرزین ۶: ۹۵
فن‌هس، سیرینکس ۴: ۷۸
قادر، حسن ۹: ۶۲
قاسم‌خان، علیرضا ۸: ۴۶؛ ۹: ۱۲۷
قیومی بیدهندی، مهرداد ۱: ۵؛ ۲: ۵؛ ۳: ۵؛ ۵: ۵؛ ۶: ۴۶؛ ۷: ۵؛ ۸: ۵؛ ۱۰: ۵
کاظمی، محمدکاظم ۴: ۱۰۲
کانوی، هیزل ۲: ۲۴
کاوسی، ولی‌الله ۳: ۳۱؛ ۵: ۱۳۱؛ ۷: ۹۹؛ ۱۰: ۲۴
کرسول، کی. ای. سی. ۷: ۴۴
کریمی، حسین ۵: ۲۱۰؛ ۹: ۱۲۳
کرینسون، مارک ۶: ۹۵
کیانی، مجید ۱: ۲۸؛ ۴: ۱۴
گاوبه، هاینتس ۷: ۹۱
گرابار، آلگ ۹: ۱۳
گرهارد، دیتریچ ۱: ۶۰
گلشن، زهرا ۲: ۱۴۸
گلمبک، لیزا ۸: ۹۹
لاکهارت، لارنس ۵: ۲۷
لمبورن، الیزابت ۵: ۱۷۰
لَوین، اروینگ ۷: ۳۷
متینی، جلال ۱: ۳۶
محمدزاده، مهدی ۸: ۶۱
مدرس، مهشید ۸: ۷؛ ۹: ۸۹
مقدم، پروین ۴: ۳۵
مک‌چسنی، رابرت دی. ۶: ۴۶
مکی‌نژاد، مهدی ۳: ۵۰
ملاصالحی، حکمت‌الله ۵: ۱۰
المنصور، محمد ۵: ۲۱۰
موسی، مجد ۴: ۲۴
میثمی، حسین ۲: ۱۴۱
میرخلف، سیدکمال ۴: ۹۷
میرزا ابوالقاسمی، محمدصادق ۹: ۱۱۱
نظری، فرهاد ۷: ۸۰؛ ۹: ۲۶، ۹۴؛ ۱۰: ۱۱۰
نوربخش، هدیه ۹: ۵۲
نوری شادمهانی، رضا ۱: ۸۱
نوروزیان، گیتی ۱۰: ؟
نیک‌زاد، ذات‌الله ۹: ۲۶
هاشمی‌نژاد، علیرضا ۵: ۱۳۹؛ ۸: ۸۷
هاشمی‌نژاد، قاسم ۸: ۷
هویان، آندارنیک ۸: ۵۲؛ ۹: ۱۱۷
ورنویت، استیون ۴: ۳۵
هاشمی، سیدرضا ۱: ۳۲
یوسفیان، شهروز ۱: ۱۲۸